

Journal of
**Natural
science**

**No5
2021**

<http://natscience.jspi.uz>

<u>ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ</u>	<u>ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u>
<p>Бош муҳаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц.</p> <p>Бош муҳаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова, PhD, доц.</p> <p>Масъул котиб- Д.К.Мурадова</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Худанов У.О. – ЖДПИ Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц.2. Шылова О.А.-д.х.н., профессор Института химии силикатов им. И.В. Гребенщикова Российской академии наук (ИХС РАН)3. Маркевич М.И.-ф.ф.д. проф Белорусия ФА4. Elbert de Josselin de Jong- профессор, Niderlandiya5. Кодиров Т- ТТЕСИ к.ф.д, профессор6. Абдурахмонов Э – СамДУ к.ф.д., профессор7. Сманова З.А,-ЎзМУ к.ф.д., профессор8. Султонов М-ЖДПИ к.ф.д,доц9. Яхшиева З- ЖДПИ к.ф.д, проф.в.б.10. Рахмонкулов У- ЖДПИ б.ф.д., проф.11. Мавлонов Х- ЖДПИ б.ф.д., проф12. Абдурахмонов Ғ- ЎзМУ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц13. Хакимов К – ЖДПИ г.ф.н., доц.14. Азимова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология бўйича) (PhD), доц15. Юнусова Зебо – ЖДПИ к.ф.н., доц.16. Гудалов М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD)17. Мухаммедов О- ЖДПИ г.ф.н., доц18. Хамраева Н- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD)19. Рашидова К- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц20. Мурадова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц
<p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p>	
<p>Журнал 4 марта чиқарилади (ҳар чоракда)</p>	
<p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p>	
<p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p>	

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Science-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspi.uz](http://www.natscience.jspi.uz)

OTLARNI URCHITISH TEXNIKASI

Sindorov Abdumo'min O'rolbek o'gli

Azimov Nodir Qodir o'g'li

Jizzax Davlat Pedagogika instituti

Turg'unova Zulfizar Shuxrat qizi

Samarqand Veterinariya Meditsinasi Instituti Toshkent Filiali

Annotatsiya: Otlarni bosh sonini ko'paytirish birinchi navbatda biyalardan qulun olish bilan bog'liq. Otlarni urchitish asosan 3 omildan shakllanadi, ya'nibiyalarni otalantirish, ularni tug'dirish va qulunlarni o'stirishdan iborat. Buning uchun otlarni ko'payish biologiyasini va urchitish, hamda o'stirish texnologiyalarini obdon bilish kerak.

Kalit so'zlar: kuyukish, qisir, qulon, biya, ayg'ir, bo'g'ozlik davri, ratsion;

Biyalarning jinsiy kuyukishi 144 soat davom etadi, shuning uchun kuyukish bilan qochirishni moslashtirish juda qiyin, chunki 7 kun mobaynida qaysi paytda tuxum hujayrasining ajralib chiqishini bilish qiyin, natijada ko'pincha qochirish samarali bo'lmay biya qisir qoladi. Shuning uchun ko'p hollarda biyalar har kuni kuyukish so'ngunga qadar qochirib boriladi. Biyalarning tuxumdonida aksariyat 1ta tuxum hujayrasi ajralib chiqadi. Egizaklar 1,5% uchrab bu salbiy holat hisoblanadi.

Tuxum hujayrasi ajralib chiqqandan keyin 5-6 soat ichida otalanadi, hosil bo'lgan zigota biyaning jinsiy azolarida ko'chib yuradi. Dastlabki paytda zigota bachadon shilliq qavatiga mustahkam yopishmaydi, shuning uchun ko'pincha yashirin homila yo'qotishlar ro'y beradi.

Ko'pincha biyalarda jinsiy moyillik mavsumiy ro'y berib - bahorda kechadi.

Yaxshi oziqlantirilgan biyalarda bu holat yil davomida ham qaytarilishi mumkin. Biyalar tuqqanidan 8-10 kundan keyin dastlab kuyukadi. Kuyukkan biyalar har 24-48 soatda 1 marta ayg'ir bilan qochiriladi, yoki sun'iy urug'lantiriladi. Otalanmagan biyalar yana 20-23 kundan keyin qayta kuyukadi.

O'zbekiston sharoitida qochirishga tog'ri tayyorlash, qochirishni meyorlarida tashkil qilsa D.X.Holmirzayev ma'lumotlariga qaraganda biyalarning yuqori bo'g'ozlik darajasiga erishish va 100 bosh biyadan ko'proq qulun olish imkoniyati bor. Malumotlarga ko'ra tog'li xududlarida 5-6 yoshli biyalarning bo'g'ozlik darajasi 82,2-84,4% bo'lib, har 100 bosh biyadan 80-82,2 bosh qulun olingan bo'lsa 8-10 yoshlik biyalar guruhida esa bu ko'rsatgich 96,0 - 97,3%ni tashkil egan.

Xuddi shunday holat tog' hududida ham kuzatilib 8-10 yoshlik biyalarning otalanishi 89,3-96,0% bo'lib, 100 bosh biyadan olingan qulun – 88 - 96%ni tashkil qilgan bo'lsa, yarim sahro hududida ushbu yoshdagi biyalarda otalanish 88,0%, 100 bosh biyaga 86,7 bosh qulun to'g'ri kelgan.

Otlarda jinsiy balogʻat yoshi 1 yoshdan 2 yoshgacha roʻy beradi. Erkak toylarda bu kechroq roʻy beradi. Lekin bu toylardan hali urchitishda foydalanish mumkin emas. Jismoniy balogʻat yoshi – qochirish yoshi salt miniluvchi otlarda 4-5 yoshida va ogʻir yuk tortuvchi otlarda esa 3-5 yoshida erishiladi.

Biyalarni uyurda, toʻsiqlar ichida, qoʻldan aygʻirlar bilan qochirish, yoki sunʻiy urugʻlantirish usullari mavjud.

Oʻzbekiston sharoitida asosan uyurda qochirish usuli keng qoʻllaniladi, unda har bir 30-35 kunda biyaga bir aygʻir ajratiladi va u biyalarni qochirish mavsumida otalantiradi.

Otchilik zavodlarida esa qoʻldan va toʻsiqlar ichida qochirish usullari qoʻllaniladi. Qoʻldan qochirganda mavsumda yosh aygʻirlarga 15-20 biya voyaga yetgan aygʻirlarga 35-40 biya toʻgʻri keladi.

Qochirish mavsumining asosiy vazifasi 100% biyalarning otalanishini taʼminlashdan iborat. Biyalarga aygʻirlar tanlaganda biyaga nisbatan aygʻir eng kamida 1 klassga ustun boʻlishiga erishish, asl biyalarning asl aygʻirlar bilan qochirish qarindosh juftlashishiga yoʻl qoʻymaslik kerak.

Biyalarning boʻgʻozlik davri 11 oy yoki 310 kundan 370 kungacha davom etib, oʻrtacha 320-345 kunni tashkil etadi.

Biyalarni boʻgʻozlik davrida toʻgʻri oziqlantirib, saqlash ularni oson tugʻishining garovi hisoblanadi. Biyalarning boʻgʻozlik davrida vazni oʻrtacha 100-120 kg ortadi, shuning uchun ham ularning oziqalarga boʻlgan talabi ancha ortadi.

Biyalar boʻgʻozligining ikkinchi davrida ularning ratsioni 1-2 oziqa birligiga kuchaytiriladi. Boʻgʻoz biyalar ratsioniga koʻp miqdorda hajmli oziqalar kiritilishi tavsiya etilmaydi. Ularning ratsioniga toʻyimli, tez hazm boʻladigan, sifatli har xil oziqalar kiritiladi. Boʻgʻoz biyalar uchun pichan, oʻt talqoni, kepak, soʻli, oʻstirilgan don va ildizmevalar kiritiladi.

Biyalar tugʻishini muvaffaqiyatli oʻtkazish uchun uni qachon kechishini bilish kerak. Tugʻishiga 2 hafta qolganda u kuzatib boriladi. Tugʻish maxsus 3x3x3 metr xonalarda amalga oshiriladi.

Toʻlgʻoq tutgan biyalar bezovtalanadi. Goh yotadi, goh turadi. Tugʻish koʻpincha kechasi kechadi, u 10-30 minut davom etadi va tashqaridan aralashuvsiz kechadi. Tugʻib boʻlgandan 10-30 minutdan keyin yoʻldosh ajraladi.

Tuqqan biyalarni yaxshi oziqlantirib saqlash kerak, chunki qulun faqat biya suti evaziga oziqlanadi. Biya tugʻib boʻlgandan keyin 1 soat ichida uning yelinini tozalab qulunni 1chi bor emdirish kerak, keyinchalik esa qulun oʻzi emaveradi. 3 kundan keyin biya va qulunni yayrashga chiqarish mumkin.

Biyalar otxonalarda saqlanganda ularning ratsioniga 10 kg pichan, 3,5 kg yem va 8-10 kg shirali oziqalar kiritiladi. Yirik biyalarga esa 15 kg pichan, 3,5kg yem, 5-10 kg shirali oziqalar beriladi. Emizakli-Boʻgʻoz biyalar ratsioniga esa 16 kg pichan, 4 kg yem va 10-15 kg shirali oziqalar kiritiladi.

Qulunlarni meyorlar darajasida o'stirish sog'lom, jussasi yirik-baquvvat otlar o'stirish imkonini beradi.

Qulun tug'ilgandan to 3-4 haftagacha faqat biya suti bilan har 0,5-1 soatda oziqlanadi. Biya 3 kungacha og'iz suti ajratib qulun uni to'liq iste'mol qilishi shart, u qulun sog'lomligining garovi hisoblanadi.

Dastlabki 1chi oyda qulunning vazni sutkasiga 1-1,75 kg atrofida ortib boradi, bunday jadal o'sishga 2 oydan boshlab biya suti yetarli bo'lmay 1 kg yanchilgan arpa yoki suli yediriladi. Yem miqdori qulunning yoshi ulg'ayishi bilan ortib borishi kerak. Beriladigan yemning 1/3 qismini kepak tashkil qilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Qulun sut davrida har doim onasi bilan bo'lishi shart. Ishchi biyalarni erta qulundan ajratib ishlatish qulun salomatligi va rivojlanishiga salbiy tasir ko'rsatadi. Qulunlar biya bilan saqlanganda 2 oylikdan o't yeyishga o'rgana boshlaydi. Agar qulunlar biyadan ajratib saqlansa 2 oydan oxurdan mustaqil o't va yem yeyishga o'tadi.

Qimizchilik fermalari sharoitida qulunlarni biyalardan ajratilgan paytlarda qaymog'i olingan sigir suti bilan oziqlantirish ularning jadal rivojlanishiga ijobiy tasir ko'rsatadi.

Qulunlar holati rivojlanishiga qarab 6-8 oyligida onasidan ajratiladi. Bazi qoloq xo'jaliklarda qulunlar qish paytida ham onasi bilan qolib ketadi, bu hol biyalarning Bo'g'ozligini kechishi va tug'ishga salbiy tasir ko'rsatadi. Qulunlar onasidan ajratilgandan keyin alohida quralarga jinsi bo'yicha ajratib saqlanadi. Har guruhda bittadan yuvvosh ot (axta) ot qo'shib qo'yiladi, bu ot qulunlarni boshlab yuradi.

Onasidan ajratilgan qulunlarga sifatli va to'yimli oziqlar berish tavsiya etiladi. Ularga sutkasiga 4-5 kg pichan, 2-3 kg maydalangan so'li, 0,5 kepak va 1,5-2 kg qizil sabzi beriladi va bir haftadan so'ng sabzi berish to'xtatiladi.

Qulunlar bir kecha-kunduzda 3-4 marta oziqlantiriladi, ular dastlab sug'orilib, so'ng dag'al, shirali va yem oziqlar beriladi.

Sutkalik ratsionining 55-60% ni yem tashkil qilishi kerak. Qulunlarni yaylovlarda boqish yaxshi natijalar beradi, ular uchun eng sero't va sifatli yaylovlarni ajratgan maqul. Yaylov o'tlarining ko'p, kamligiga qarab yem miqdori o'zgartirib boriladi.

Toylarning 2 yoshidan bosh tanasi eni va uzunligiga jadal o'sa boshlaydi.

Ularga bu davrda jadal o'sishni taminlaydigan to'yimli moddalarni yetarlicha berish va erkak toylarni tez o'sishini inobatga olish shart, natijada ular o'z vaqtida jismoniy balog'atga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1 D. XOLMIRZAYEV va boshq. Baliqchilik asoslari. Kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma. T.: «ILM ZIYO», 2016. 248 b.

2 William Walsworth. Aquaponics.2016. 117 b.

3 S.Q.Xusenov,D.S.Niyozov,G'.M.Sayfullayev.Baliqchilik asoslari. «Buxoro» , 2010. 304 b

4 Sindorov Abdumo'min O'rolbek o'gli, Azimov Nodir Qodir o'g'li, & Erkinova Nargiza O'tkir qizi. (2021). QORA MOLLARNING ICHKI TUZILISHI (INTERERI). Журнал естественных наук, 7(4).